

EL PRIMER INTENT D'INSTITUCIONALITZACIÓ DE LA RECERCA HISTÒRICA A TERRASSA. EL CENTRE D'ESTUDIS DE LA FUNDACIÓ SOLER I PALET (1961-1963)

Jan Brugueras i Torrella

Recepció i acceptació: maig de 2015

Resum: Aquest article estudia el primer intent de crear un centre d'estudis local, el Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet, que coordinés la recerca sobre la ciutat de Terrassa, a principis dels anys seixanta del segle passat. Així es mostren els precedents i tot el procés de creació d'aquest centre, incloent-hi els debats entre els seus membres, els projectes historiogràfics que tingueren i les causes del seu fracàs.

Paraules clau: Historiografia, centre d'estudis, Biblioteca Soler i Palet, Salvador Utset i Payàs, Francesc Torrella i Niubó, Terrassa.

Abstract: This article studies the first attempt, at the beginning of the 60s, to create a local studies center, the Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet, that could coordinate the research on Terrassa as a city. We will study the precedents and creation process of the center, including the discussions between its members, the historiographic projects undertaken and the reasons for its failure.

Keywords: Historiography, studies center, Biblioteca Soler i Palet library, Salvador Utset i Payàs, Francesc Torrella i Niubó, Terrassa.

Durant molts anys les investigacions històriques a Terrassa han avançat més pel voluntarisme d'uns quants intel·lectuals compromesos amb la seva ciutat que no pas per un interès real d'incentivar-les des de les institucions locals. És un fenomen que, amb una cronologia diferenciada, s'ha produït a la major part de ciutats catalanes i també pel que fa als estudis d'abast nacional.

En primer lloc, tal com ha remarcat Ramon Grau, els historiadors van haver de convèncer una part considerable de la seva societat de la importància i utilitat de conrear els estudis històrics i, alhora, oferir unes possibilitats metodològiques per fer-ho amb profit. Tan sols després d'haver arribat a un cert punt de professionalització de la tasca de l'historiador era coherent que la seva feina estigués remunerada i se'ls inclogués en les plataformes institucionals.

Però, com s'ha dit, la cronologia que seguí aquest procés fou molt diferent segons el lloc. A nivell general català, la institucionalització definitiva de la recerca històrica es produí l'any 1907 amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, i pel que fa a la ciutat de Barcelona, entre 1916 i 1922, des de l'Ajuntament barceloní es creà l'Institut Municipal d'Història.¹ En canvi, a Terrassa, la institucionalització definitiva de la historiografia no es donà fins a la dècada dels vuitanta: primer amb la creació del Grup d'Estudis Històrics de Terrassa el 1980 i, definitivament, el 1987, amb la creació del Centre d'Estudis Històrics de Terrassa.

En totes les panoràmiques o aproximacions a la historiografia terrassenca que s'han fet des d'aleshores, se li ha atribuït al CEHT un caràcter pioner o fins i tot de trencament respecte a la historiografia anterior, denominada en algunes ocasions, i amb un cert menysteniment, historiografia tradicional. Penso que aquesta visió s'hauria de matisar. És obvi que la creació del CEHT suposà una novetat a escala organitzativa, amb el treball en grup dels historiadors locals, la creació d'una plataforma de difusió com la revista *Terme* i la implicació de les institucions, especialment de l'Ajuntament. D'altra banda però, s'ha de remarcar que la idea de crear un centre de recerca per incentivar i coordinar el treball en grup en relació amb els estudis històrics locals no era en cap cas nova.

El GEHT i el CEHT tenien un precedent. Des dels anys cinquanta que a l'entorn del Patronat de la Biblioteca Soler i Palet es parlava explícitament de la necessitat de crear un centre d'estudis que pogués concentrar i dinamitzar les investigacions sobre Terrassa. Aquests propòsits cristal·litzaren en la creació del Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet el 1961.

Per tant, l'objectiu d'aquest treball és estudiar el procés de formació i el funcionament d'aquest centre d'estudis, veure quines inquietuds i quins objectius tenien els seus creadors i els debats que s'establiren entre ells i, també, intentar aclarir les causes del seu fracàs en no poder-se consolidar.²

1. L'intent precedent: la Casa de la Cultura.

Com s'ha dit, la idea de crear un centre d'estudis feia força anys que s'estava perfilant des del Patronat de la Fundació Soler i Palet. La Fundació havia estat creada

Francesc Torrella i Niubó entrega un exemplar d'El procés del catalanisme a Terrassa a l'autor del llibre, Salvador Utset i Payàs, l'abril de 1970 a la Biblioteca Soler i Palet, anys més tard de l'intent de creació del Centre d'Estudis
(Autor desconegut/Arxiu particular de Francesc Torrella i Niubó)

el 1928 segons el testament de Josep Soler i Palet amb el triple objectiu d'actuar de museu, biblioteca i arxiu, sota la regulació d'un patronat que actuava amb una certa autonomia respecte de l'Ajuntament de la ciutat. Després de la Guerra Civil, les noves autoritats acceptaren el seu funcionament i en mantingueren l'autonomia.

Des de la mateixa creació del Patronat l'any 1928 n'era secretari Salvador Cardús i Florensa, el qual es dedicà a l'organització de l'arxiu històric que custodiava la institució i, al mateix, temps a elaborar una obra historiogràfica local de primer nivell que, en gran part, es mantingué inèdita i que després de la seva mort fou progressivament publicada pel mateix Patronat.³

El març de 1947, malgrat no ser-ne membre, assistia en una reunió del Patronat el recentment designat regidor de cultura Francesc Torrella i Niubó. En aquesta primera aparició, Torrella ja proposava, encara que de manera molt poc concreta, la creació d'una altra entitat cultural a partir de la Fundació: *“El sr. Torrella manifiesta los propósitos que existen entre distintos elementos para ir a la creación de una entidad de cultura ciudadana, los iniciadores de la cual desearían tener como local social el mismo de la Biblioteca”*.⁴

Fos com fos, aquesta proposta de 1947 no s'arribà a concretar. No seria fins al desembre de 1956 que, amb uns propòsits molt més definits, Torrella proposà la creació d'una Casa de la Cultura a partir de la Biblioteca Soler i Palet.⁵ Aquest projecte suposava rebre finançament directament del Ministeri de Cultura, amb el qual es pretenia finançar un futur centre d'estudis.

En un principi les gestions tiraren endavant i, com a primer pas per a la creació de la Casa de la Cultura, l'abril de 1957 es creava jurídicament una Biblioteca Pública Municipal adscrita al Servicio Nacional de Lectura (SNL), el Patronat de la qual era el mateix que el de la Fundació Soler i Palet, menys pel càrrec de secretari, que era ocupat per la bibliotecària Maria Miralda. Amb aquest acte jurídic la biblioteca rebia del SNL la donació de 100.000 pessetes en llibres.

A mitjan any 1957, però, començaren a sorgir veus contràries a la creació de la Casa de la Cultura des de dins del mateix Patronat de la Fundació Soler i Palet. Àlvar Vinyals i Aguilera, que actuava de secretari accidental per la malaltia de Salvador Cardús, ho recollí amb les següents paraules:

“Se realizan gestiones en Madrid sobre la creación de la Casa de la Cultura y con fecha 26 de junio de 1957 se da cuenta de las posibilidades favorables que dicha creación puede representar para la mayor vitalidad y desarrollo de actividades culturales de la actual Biblioteca Soler y Palet, siempre sin que la misma pierda su nombre ni su personalidad jurídica. Algunos Sres. Vocales ponen objeciones sobre las posibles consecuencias que esta vinculación e intromisión del Estado en los asuntos de la Fundación pueda representar, objeciones derivadas de la lectura detenida del contenido de la documentación

que con anterioridad fué repartida a cada uno de los Sres. Vocales del Patronato. Todo ello plantea un amplio debate, acordándose que toda prosecución de las gestiones tendrá una previa consulta y cambio de impresiones con los miembros del Patronato para unificar criterios y condiciones” (p. 41-42).

El xoc que representà per al Patronat la mort de qui n’havia estat l’ànima des de la seva creació el 1928, Salvador Cardús i Florensa, el febrer de 1958, féu que la decisió definitiva sobre què fer amb la Casa de la Cultura quedés en suspens durant gairebé un any. El 6 de juny de 1958 es reunia novament el Patronat, amb Àlvar Vinyals actuant de secretari interí i com a president el nou tinent d’alcalde de Cultura Francesc Sabater i Amatller, que acabava de substituir Torrella a l’Ajuntament. D’altra banda, no hi assistien el mateix Torrella ni el tresorer Ignasi Salvans. Francesc Sabater, en la seva primera participació al Patronat, tombava definitivament el projecte de la Casa de la Cultura, “*en el sentido de no ser, en principio, conveniente crearla en el mismo local de la Biblioteca, [...] pues, en ningún caso, debe quedar la Biblioteca y Patronato fundidos y menos subordinados, a organismos superiores, pues ello podría resultar contrario a los fines de la Fundación Soler y Palet*” (p. 43-44).

En aquesta mateixa reunió, es tractava la successió de Cardús en el càrrec de secretari del Patronat i es proposava Lluís Puig i Matas com a candidat. Dues setmanes després, però, després de la renúncia de Puig i Matas, es designava secretari Torrella i Niubó, que havia estat el principal impulsor de la Casa de la Cultura:

“... tomó posesión del cargo, señalando no obstante, que sus criterios sobre extremos, cual el ahora dado por cancelado, de la Casa de la Cultura y otros sobre misión y fines del Patronato en el ámbito cultural de la ciudad, pueden ser distintos a los de otros Sres. Vocales del Patronato; se cree igualmente en la obligación de destacar que su actuación posiblemente será muy distinta a la del sr. Cardús, [...] destacando [...] que sus muchas ocupaciones le han de impedir dedicarse, como hizo en su vida admirablemente el sr. Cardús, a la investigación de forma erudita de la antigua historia de Tarrasa a través de los fondos del Archivo de la Fundación” (p. 44-46).

Amb la mort de l’historiador local més solvent i prolífic de Terrassa era més necessària que mai la creació d’un centre d’estudis que coordinés els esforços i els projectes dels historiadors i de la gent del món de la cultura de la ciutat. Així, tan sols un any després, el 1959, novament l’historiador Francesc Torrella i Niubó, en una reflexió sobre la historiografia terrassenca, tornava a plantejar la necessitat de deixar enrere l’individualisme i incentivar el treball en equip a través d’un centre d’estudis. Posava d’exemples la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell, el Centre d’Estudis Comarcals d’Igualada, o el Centre d’Estudis Ausonencs de Vic. Alhora, feia balanç d’anteriors intents fallits com el de la Casa de la Cultura:

“Durante largos años, alentamos la idea de que fuera también posible en Tarrasa crear un centro al estilo de los citados, que inspirara confianza general y simpatía, que no se confundiera con una «capillita» más y que contara con los apoyos precisos. Vimos fracasar [...] todos los intentos.

Pensando en el acusado individualismo tarrasense, tan perjudicial, [...] llegamos a la conclusión de que este elemento de unión debía tener unas raíces foráneas y lo más indiscutibles posible, pensando entonces en la posibilidad de que naciera al cobijo de una de las modernas Casas Municipales de Cultura que viene creando el Estado en los últimos años.

*Convencidos de que el inicio de esta Casa de la Cultura lo puso ya en marcha Soler y Palet, al crear su Fundación, aspiramos a ampliar la vitalidad de la misma, sin destruir nada, uniendo y agrupando esfuerzos, impulsando así la creación de aquel organismo fusionado con el ya existente, de forma que la Casa de Cultura tarrasense, cobijo del centro o instituto de estudios históricos locales o comarcales, tuviera la más amplia autonomía legal posible, pero al mismo tiempo quedara ligada a unas indiscutibles estructuras provinciales y estatales que salvaran el peligro de las polémicas estériles y de los individualismos infecundos”.*⁶

2. El Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet.

Existia, per tant, el convenciment que la creació d'un nou centre d'estudis havia d'aprofitar la plataforma que suposava la Fundació Soler i Palet. Durant els anys següents a la mort de Cardús, el Patronat d'aquesta institució en dinamitzà l'activitat, amb accions com l'inici de la publicació de les obres que l'antic secretari havia deixat inèdites, o la cessió de les peces museístiques del llegat de Soler i Palet per constituir el Museu Municipal d'Art al Castell Cartoixa de Vallparadís.

En aquestes circumstàncies, el gener de 1961 s'elaboraren les bases i la sol·licitud per a la creació d'una “*Sección, dedicada al estudio e investigaciones científico-culturales, acogida a la Fundación «Biblioteca y Museo Municipal Soler y Palet»*”. Els dotze promotors i firmants d'aquest document –que anaven ordenats per edat– eren Salvador Utset i Payàs, Pau Gorina i Gabarró, Joan Duch i Agulló, Joan Morral i Seall, Joaquim Ferrer i Morera, Josep Castells i Cañameras, José Zabalo Castelo, Francesc Torrella i Niubó, Joan Martí i Besser, Joaquim Badia i Tobella, Oriol Badia i Tobella i Raimon Escudé i Pladellorens.

En aquest document destinat al Patronat de la Fundació es presentava el projecte de creació d'una secció autònoma del Patronat, que pogués utilitzar la biblioteca com a local propi, amb l'objectiu “*de estimular, dirigir y divulgar el trabajo intelectual, en todos sus aspectos*”. Segons s'estipulava, es tractaria d'una secció oberta a tothom que estigués interessat en el món de la cultura. S'hi podria participar de dues maneres:

sent-ne o bé col·laborador o bé membre. Per ser col·laborador s'havia de comptar amb l'aval de tres membres, mentre que per passar de ser col·laborador a membre s'havia de presentar un treball o estudi inèdit d'interès cultural, segons el judici del Patronat de la Fundació.⁷

A finals de gener de 1961 es reunia el Patronat de la Fundació Soler i Palet, del qual eren membres dos firmants de la sol·licitud: Salvador Utset, que havia ocupat la plaça de Cardús el 1958, i el secretari Torrella. La sol·licitud fou vista amb simpatia i s'acordà que Àlvar Vinyals fes un informe a nivell legal i organitzatiu del que suposaria crear aquesta secció, per tal que, en cas de ser acceptada la sol·licitud, es fes arribar a l'Ajuntament. Un mes després s'acceptava la proposta i es passava la sol·licitud i l'informe a l'Ajuntament per tal que hi donés el vistiplau.⁸

Alhora, el secretari Torrella i Niubó redactava un document amb el dictamen del Patronat dirigit als membres sol·licitants de la nova Sección Autónoma de Estudios e Investigaciones de la Fundación Biblioteca-Museo Municipal Soler y Palet, en el qual s'acceptaven les bases que aquests havien fet arribar al Patronat, i se n'afegien d'altres, com l'establiment d'un període de prova de dos anys des de la data oficial de constitució de la Secció per tal de comprovar-ne l'eficàcia i la vitalitat.⁹

L'Ajuntament, però, no respongué de manera afirmativa fins quatre mesos després. Segons recorda Oriol Badia i Tobella, el consistori presidit per Josep Clapés no mostrà cap interès per aquest projecte d'investigació, i només acceptà després d'unes gestions de Francesc Torrella i Niubó.¹⁰ Rebuda la resposta consistorial a mitjan juny de 1961,¹¹ el Patronat de la Fundació demanà als firmants de la sol·licitud inicial que escollissin una comissió gestora provisional que preparés les primeres activitats i les eleccions a una directiva el desembre d'aquell any.¹²

Tan sols quatre dies després, el 20 de juny de 1961, es reunien tots els firmants de la sol·licitud, sota la presidència de Salvador Utset, per tal d'escollir la comissió gestora del –ja com a denominació definitiva– Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet. La comissió quedà formada per Joaquim Ferrer, José Zabalo, Francesc Torrella, Oriol Badia i Raimon Escudé.¹³ Gairebé tres setmanes més tard, la notícia de la constitució del Centre d'Estudis i de la comissió gestora sortia publicada a *Tarrasa Información*, on se'l feia constar com una continuació del desaparegut Ateneu Terrassenc. En aquest sentit, donava la notícia d'unes primeres ponències a càrrec de Joaquim Ferrer.¹⁴

Però en els mesos conseqüents a la constitució del Centre d'Estudis començaren a sorgir les primeres divergències sobre què havia de ser exactament aquest nou organisme. Les dues tendències quedaven personificades en els dos membres del Centre d'Estudis que a la vegada eren membres del Patronat de la Fundació: Salvador Utset i Payàs i Francesc Torrella i Niubó. Utset defensava que el Centre d'Estudis, en la línia del que es deia en la nota de premsa acabada de citar, havia de funcionar com

un ateneu, on es fessin conferències i tertúlies sobre temes culturals, en un sentit lúdic, amb activitats destinades a tot tipus de públic. Per contra, Torrella —amb el suport, entre d'altres, dels seus antics alumnes Oriol Badia i Raimon Escudé— apostava per un model de centre d'investigació en grup, homologable a altres centres de recerca locals o comarcals, com els citats amb anterioritat. Finalment, s'imposà la darrera opció.¹⁵

El 14 de desembre, tal com havia quedat establert mig any abans, es reunien 8 dels membres del Centre d'Estudis, que cal suposar que eren el partidaris de l'opció del centre de recerca,¹⁶ sota la presidència de Pau Gorina (que amb la no-presència d'Utset era el més gran) i actuant de secretari Raimon Escudé (el més jove), per escollir una Junta Directiva definitiva que entrés en vigència l'1 de gener de 1962. Fou escollit director del Centre d'Estudis Francesc Torrella i Niubó, secretari Oriol Badia i Tobella, i vocals Joan Martí, Pau Gorina i Joaquim Badia.¹⁷ El mes següent la nova Junta Directiva seria aprovada pel Patronat de la Fundació.¹⁸

Pocs dies després de les eleccions per a la Junta Directiva del Centre d'Estudis, Salvador Utset publicava un article a la premsa local criticant la deriva presa pel Centre d'Estudis i denunciant un suposat elitisme intel·lectual, en demanar treballs d'investigació inèdits per ser-ne membre. Alhora, l'antic secretari d'Alfons Sala seguia defensant la necessitat de tornar a crear un Ateneu Terrassenc com el que havia existit entre 1879 i 1898:

“Esta institución [...] no es lo que por mi fué concebido al lanzar la proposición de fundar en Tarrasa un Ateneo. Mi concepción es la de fundar un organismo cultural, sí, pero que en el mismo cupiesen cuantos elementos lo solicitasen, no exigiendo al presunto socio otro bagaje que el pago de una modesta cuota y la cultura elemental indispensable para saber convivir en sociedad [...]”.

*“Lo otro, lo del «Centro de Estudios», siendo muy respetable y merecedor de todo encomio, no es lo por mi propuesto y deseado, quedando, por lo tanto, en pie la constitución de un Ateneo en Tarrasa que venga a proporcionar a sus noventa mil habitantes que lo deseen medios culturales populares y de esparcimiento a la vez”.*¹⁹

El gener de 1962 la Junta Directiva iniciava la seva tasca. El primer objectiu fou estructurar el Centre d'Estudis, que malgrat que havia nascut amb la intenció de posar especial èmfasi en la investigació històrica i arqueològica, finalment va ser concebut com una plataforma d'estudi multidisciplinària, prenent com a model el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. En aquest sentit, el Centre d'Estudis quedà configurat per una direcció i una secretaria, que coordinaven les tres vocalies, que a la vegada es projectà que estarien dividides en nou seccions.²⁰ Alhora, s'acordà la redacció d'un reglament intern i d'un manifest, i s'acordà iniciar cicles de conferències o ponències elaborades pels mateixos membres del Centre.²¹

El manifest del Centre d'Estudis, que fou escrit per Raimon Escudé, fou enllestit aquell mateix mes de gener i publicat en separata, i un mes després al *Tarrasa Información*. Amb el manifest es pretenia atreure gent amb inquietuds culturals i ganes d'investigar, mentre que, en una nítida al·lusió al projecte d'ateneu encapçalat per Utset, es deixava clar quins eren els objectius del nou Centre d'Estudis:

*“Por su mismo nombre y por la razón básica que inspira su creación, se propone desarrollar actividades exclusivamente culturales de estudio, investigación, coloquio, documentación, etc., que redunden en trabajos positivos, muchas veces fruto de largas horas de ignorada y silenciosa tarea. Es por ello que no hay que confundir los fines y objetivo del Centro de Estudios con los de un posible Ateneo tarrasense o asignar al mismo funciones reiterativas e imitativas de las que ya cumplen [...] otras dignas entidades culturales de la ciudad”.*²²

La crida efectuada a través del manifest no tingué èxit. Tan sols s'aconseguien nous col·laboradors mitjançant el contacte directe amb amics i coneguts dels membres fundadors. Així, a finals de 1962 hi havia 37 persones inscrites al Centre d'Estudis: 13 membres (els 12 fundacionals –malgrat la polèmica sobre el model a seguir– i Santiago Padrós, que també havia participat en l'elaboració de l'esbós de la sol·licitud inicial) i 24 col·laboradors.²³ En aquest sentit, el secretari del Centre d'Estudis Oriol Badia escrivia el desembre de 1962 que “per impuls propi ningú no s'ha bellugat i recollir noms sense cap compromís concret no porta enlloc”.²⁴ Per tant, es considerava necessari dinamitzar-ne les activitats.

Alhora, en aquest mateix document, es donava notícia de la continuïtat de les tertúlies que es feien cada dues setmanes dirigides per Joan Martí, o de l'inici de la celebració de taules rodones sobre diferents temes culturals. També s'animava els membres fundacionals i els col·laboradors a elaborar treballs d'investigació. En definitiva, a finals de 1962, malgrat les dificultats de tirar endavant el projecte sense cap tipus de finançament, des del mateix Centre d'Estudis i també des del Patronat de la Fundació Soler i Palet existia una sensació d'optimisme respecte del paper desenvolupat i les perspectives de futur.²⁵

Però, en canvi, a partir de principis de 1963 els rastres de l'activitat del Centre d'Estudis es dilueixen. Atès que no s'ha trobat el llibre d'actes del centre que elaborà O. Badia com a secretari no es pot precisar com s'estancà i acabà desapareixent definitivament l'entitat, si bé sembla obvi que no superà els dos anys de prova que li havia imposat el Patronat de la Soler i Palet. Segons recorda l'antic secretari es produí una confluència de factors. En primer lloc, poc després que se superés el debat a l'entorn del model a seguir –o bé el centre d'investigació o l'ateneu–, en sorgí un altre a nivell polític entre els membres fundacionals, que es basava principalment en la llengua a utilitzar en les activitats i investigacions del centre. El

Llamamiento del Centro de Estudios de la Fundación Soler y Palet a los tarra-senses

Desde principios del año actual, de forma modesta y limitada, ha empezado a desarrollar sus actividades el Centro de Estudios de la Fundación Biblioteca Municipal Soler y Palet.

Durante un año se han mantenido contactos y gestiones para su creación entre un grupo de ciudadanos promotores de la idea y firmantes de la petición inicial de creación y los representantes del Patronato de la Fundación y de la Corporación Municipal tarra-sense. Ahora, bajo la autoridad, complacencia y patrocinio de ambos organismos, empieza su vida este nuevo núcleo cultural ciudadano que, de acuerdo con sus estatutos funcionales, procedió el pasado diciembre a elegir, por votación, su primera directiva.

El Centro de Estudios nace sin pretensiones, competencias ni afanes de espectacularidad. Por su mismo nombre y por la razón básica que inspira su creación, se propone desarrollar actividades exclusivamente culturales de estudio, investigación, coloquio, documentación, etc., que redunden en trabajos positivos, muchas veces fruto de largas horas de ignorada y silenciosa tarea. Es por ello que no hay que confundir los fines y objetivo del Centro de Estudios con los de un posible Ateneo tarra-sense o asignar al mismo funciones reiterativas e imitativas de las que ya cumplen obnegada y voluntariosamente, para bien y honra de Tarrasa, otras dignas entidades culturales de la ciudad.

Los mismos promotores del Centro de Estudios pertenecen, en más de un caso, a otras importantes entidades cuya labor no puede ser ignorada; al propio tiempo, proclaman ya desde ahora su adhesión a posibles futuras creaciones culturales egareses, que pueden y deben convivir en Tarrasa para bien de su renombre cultural, máxime si, como ahora ocurre, sus actividades son bien distintas y, en el caso del Centro de Estudios, prácticamente inéditas en la ciudad.

No debe confundirse el Centro de Estudios como una tarea emprendida por determinada minoría ciudadana, contrapuesta a una mayoría popular y amplia. Cualquiera que sea el número de sus componentes cara al futuro de la institución, tienen precisamente estas líneas la condición de **cordial y sincera invitación a TODOS los tarra-senses amantes de la cultura** y dispuestos a participar activamente en aquellos estudios antes indicados, según sus aficiones, preferencias o especializaciones.

Las puertas del Centro quedan abiertas así a todos sin distinción de ningún género y precisamente al paso de la condición de adherido a la de miembro, queda sólo supeditada a la presentación de un trabajo que —a juicio del Patronato de la Fundación Soler y Palet— reúna méritos suficientes para este simbólico "ascenso", al que se han sometido incluso los promotores del Centro.

Estima, pues, el Centro de Estudios de la Fundación Soler y Palet que, sin ambiciones de venir a llenar un vacío en la cultura tarra-sense —tarea siempre difícil e ingrata—, puede, quizá, si las circunstancias de esta dura e incierta etapa inicial y el interés de los tarra-senses le son propicios, llegar a cumplir funciones parecidas a las que vienen desarrollando con éxito y prestigio en poblaciones parecidas la Fundación Bosch y Cardellach de Sabadell, el Centro de Estudios Comarcales de Igualada, el Centro de Estudios Ausonenses de Vich, etc.

Queda abierto un camino para conocer más y mejor nuestra ciudad, nuestra comarca y aquellos temas igual científicos que literarios, artísticos, económicos o sociales que atraigan un interés especial. Para estudiar las condiciones de vida de Tarrasa, las intrincadas incógnitas y enigmas de nuestra vieja y gloriosa historia, los trabajos y los días de tantos de sus hombres ilustres, las condiciones climáticas, de flora o fauna de la comarca, las evoluciones del espíritu, de la técnica y del pensamiento del mundo, que inevitablemente han de influir sobre nuestra comunidad y nuestro futuro...

Para esta hermosa y noble tarea se convoca, bajo el signo de la amistad, la comprensión y el afán creador, a las generaciones tarra-senses, para que con su entusiasmo, su colaboración y sus investigaciones den vida, alma y personalidad a la estructura orgánica recién creada del Centro de Estudios y el mismo sea, en definitiva, tras la etapa de prueba prudentemente señalada por nuestras autoridades, lo que en definitiva quieran los propios tarra-senses.

A todos, con la mayor ilusión, van dirigidas estas líneas, inspiradas por nobles sentimientos e inquietudes y por un probado amor a Tarrasa.

Promotores firmantes de la solicitud presentada en fecha de enero de mil novecientos sesenta y uno para la creación del Centro de Estudios: Señores Salvador Utset Payás, Pablo Gorina Gabarró, Juan Duch Agulló, Juan Morral Seall, Joaquín Ferrer Morera, José Castells Cañameras, José Zabalo Castelo, Santiago Padrós Elías, Francisco Torrella Niubó, Juan Martí Besser, Joaquín y Oriol Badía Tobella y Raymundo Escudé Pladellorens.

Actual Junta Directiva, nombrada por elecciones estatutarias en diciembre último: Director, don Francisco Torrella Niubó; Secretario, don Oriol Badía Tobella; Vocales, don Juan Martí Besser, don Joaquín Badía Tobella y don Pablo Gorina Gabarró.

Advertencias de orden práctico: La Secretaría estará abierta los días lunes y jueves por las tardes, de 7'30 a 8'30, en la Sección Local (planta baja) de la Biblioteca Municipal Soler y Palet.

Tarrasa, enero de 1962

Manifest del Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet, redactat per Raimon Escudé i Pladellorens, i publicat en separata el gener de 1962, i un mes després al Tarrasa Informació (*Arxiu particular d'Oriol Badia i Tobella*).

sector més proper a Falange, amb José Zabalo, Joaquim Ferrer i Joan Martí, eren els partidaris del castellà, i polemitzaren amb el sector catalanista que representaven el germans Badia o Raimon Escudé, mentre que d'altres com Torrella i Castells prenién actituds conciliadores. I és que, tal com deixà escrit el mateix Badia en una memòria manuscrita incompleta, es tractava d'un "grup de persones, del criteri més dispar, d'edats contrastades i d'actuació professional també diferent. L'únic factor comú [...] devia ser l'amor a la cultura".²⁶ Alhora, l'absència de qualsevol tipus de suports, més enllà de l'empara legal i de la sessió dels seus espais per part del Patronat, féu que la major part de la gent, en no tenir estímuls, s'anés descoratjant.²⁷

3. Projectes historiogràfics.

Com s'ha dit, un dels objectius principals del Centre d'Estudis era incentivar la recerca històrica sobre Terrassa. A tal efecte se situà a Pau Gorina i Gabarró, arqueòleg i historiador de formació autodidacta que havia polemitzat durant els anys anteriors tant amb Cardús com amb Torrella, al capdavant de la secció de Geografia i Història. El desembre de 1962 però, renuncià i fou substituït en el càrrec pel jove advocat Raimon Escudé i Pladellorens.²⁸

El programa de treball establert per la secció tenia previst seguir treballant en l'elaboració de monografies sobre temes o períodes concrets, tal com havia estat fent Salvador Cardús, les obres inèdites del qual s'havien començat a publicar pel Patronat el 1960 amb *Terrassa medieval*.

Alhora, també s'arribà a fer el pressupost per a la creació d'una revista miscel·lània. En aquest sentit, Oriol Badia recorda que si bé no s'arribaren a establir contactes institucionals amb altres centres de recerca locals, sí que n'hi hagué a nivell personal.²⁹ Com s'ha dit, el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada fou el model del Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet. A Igualada s'ha preservat el rastre del contacte entre Torrella i Niubó i membres del CECI com Joan Mercader i Riba o Francesc Gabarró i Torras, que demostra l'admiració del terrassenc pel ritme de treball i de publicacions del centre igualadí. Així, l'abril de 1957 Torrella havia escrit a Mercader: "*He recibido un ejemplar del "Llibre de la Mostaçafèria" y otro de los "Anales" igualadinos de 1955 que me han interesado mucho. Os felicito, por una labor que envidia, en el más noble sentido de la palabra [...]. La revista es ágil y magnífica y me ha interesado todo*".³⁰

El centre tenia el propòsit final d'elaborar una nova síntesi d'història de Terrassa que renovés la que havia publicat el 1879 Josep Ventalló i Vintró. S'ha de destacar que, més enllà del Centre d'Estudis, el mateix Patronat de la Fundació Soler i Palet assumí aquest darrer objectiu, i a mitjan 1962 encarregà la síntesi d'història local al periodista Miguel Palomares Tirado, amb la previsió que en cas que definitivament no acceptés —com succeí un any més tard—, convocar un concurs.³¹

És en aquest punt on penso que hi ha una de les principals causes del fracàs del Centre d'Estudis i de tots els seus projectes historiogràfics: Terrassa no comptava amb un grup d'historiadors professionals, amb formació universitària o amb prou bagatge històric i investigador, com el que havia tingut Cardús tot i ser autodidacte. L'únic historiador professional de la ciutat era Torrella i Niubó, i no s'havia especialitzat en temàtica local, sinó en la història del tèxtil català. Tant Gorina com Escudé o Palomares tenien altres professions, i desenvoluparen la seva tasca historiogràfica com una afició i un acte d'amor a la seva ciutat.

Copsades aquestes mancances amb el fracàs del Centre d'Estudis, a finals de 1963, des del Patronat de la Fundació Soler i Palet, Torrella plantejà la necessitat de formar personal investigador i es proposà a Anscari M. Mundó que impartís cursos de paleografia, i es pensà com a alternatives en Frederic Udina i Martorell o en Felip Mateu i Llopis.³² En aquest mateix sentit també s'han d'entendre els cursets d'arqueologia que donà Eduard Ripoll i Perelló al llarg dels seixanta a la Biblioteca.

En definitiva, el Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet fracassà per la suma de factors que s'han anat exposant: polèmiques entre els seus membres –tant sobre el model a implantar com a nivell polític–, nul suport institucional, sobretot en l'aspecte econòmic, i falta de personal investigador. Però tot i el fracàs del centre en la seva curta vida (1961-1963) i les poques realitzacions concretes que dugué a terme –més enllà d'algunes conferències o ponències–, s'ha de remarcar que establí un precedent en la voluntat de coordinar la recerca sobre Terrassa mitjançant el treball en grup. Dues dècades després tots aquests condicionants havien desaparegut: sorgí una nova generació de joves historiadors universitaris que trobaren ampli suport institucional i econòmic en les institucions democràtiques, i d'aquesta manera prengueren el relleu als seus predecessors, que tant havien treballat per arribar a aconseguir aquest objectiu.

Notes

- 1 PUJOL I CASADEMONT, Enric. *Història i reconstrucció nacional. La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2003, p. 53-73. GRAU I FERNÁNDEZ, Ramon. "La historiografia de Barcelona abans de la institucionalització". *Barcelona Quaderns d'Història*. Núm. 1 (Barcelona, 1995), p. 11-23.
- 2 Tan sols en la panoràmica historiogràfica que va fer l'any 1991 Xavier Marcet es feia una breu referència al Centre d'Estudis de la Fundació Soler i Palet: "... s'havia intentat una creació d'un Centre d'Estudis a Terrassa que havia fracassat. L'any 1961 un «Centro de Estudios e Investigación científico-cultural» que pretenia convertir-se en continuador de l'esperit del vell «Ateneu Terrassenc», i que estava impulsat per Salvador Utset, en col·laboració amb el mateix Torrella, Raimon Escudé i Oriol Badia, tampoc no va arribar a consolidar-se". MARCET I GISBERT, Xavier. *Qui ha manat a Terrassa? I altres reflexions*. Terrassa: Editorial Ègara, 1991, p. 71. Maria Coll, en el seu llibre sobre la Biblioteca-Museu Soler i Palet, també havia tancat ràpidament l'apartat dedicat al Centre d'Estudis: "Les activitats continuaven com en anys anteriors, i aleshores començava el 1962 amb l'intent de creació d'un Centre d'Estudis al si de la Biblioteca. Però, després d'algunes reunions, la temptativa no prosperà". COLL I CALVO, Maria. *La Biblioteca/*

Museu Municipal Soler i Palet de Terrassa. 1928/1978 Cinquantenari d'una Fundació. Terrassa: Patronat de la Fundació Soler i Palet, 1978, p. 97.

- 3 Vegeu PUIG I USTRELL, Pere. *Salvador Cardús i Florensa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2000.
- 4 ACVOC (Arxiu Comarcal del Vallès Occidental) - AHT (Arxiu Històric de Terrassa). Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 5/03/1947, p. 4-5. En aquesta mateixa acta del 5 de març de 1947 el secretari Cardús escrivia: "... *el Patronato vería con simpatía que el nombramiento* [per la vacant de vocal del Patronat deixada per la defunció d'Elisea Casanovas, vídua de Soler i Palet] *recayera a favor de D. Francisco Torrella Niubó, que con tanto interés sigue los postulados culturales*".
- 5 En l'última acta redactada per Salvador Cardús abans d'emmalaltir, datada del 31 de desembre de 1956, s'explicava: "*A continuación el sr. Torrella Niubó da cuenta de las últimas gestiones realizadas en Madrid sobre la fundación de una Casa de la Cultura. Se acuerda seguir las gestiones y no se toma ningún acuerdo concreto hasta tener un proyecto definitivo*". ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 31/12/1956, p. 40.
- 6 TORRELLA I NIUBÓ, Francesc. "Un momento delicado en la historiografía tarraense". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Tarrasa*. Núm. 600 (Terrassa, octubre de 1959).
- 7 Arxiu particular d'Oriol Badia i Tobella (AOBT). Carpeta Centre d'Estudis. Sollicitud al Patronato de la Fundación Biblioteca Museo Municipal Soler y Palet, gener de 1961. En un primer esbós de la sol·licitud els firmants eren tretze: també hi apareixia el mosaïcista Santiago Padrós i Elías. Agraïxo a Oriol Badia i Tobella l'accés a la documentació que conservava al voltant d'aquest tema i, ahora, que m'hagi resolt molts dels dubtes que tenia sobre el Centre d'Estudis.
- 8 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 25/01/1961 i del 22/02/1961, p. 79-82.
- 9 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Dictamen del Patronato, febrer de 1961.
- 10 Conversa amb Oriol Badia i Tobella, 7 de novembre de 2014.
- 11 ACVOC - AHT. Fons Ajuntament de Terrassa. Acta del 09/06/1961. I també: AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Carta oficial de J. Clapés i Targarona al Secretari del Patronat de la Fundació Soler i Palet, 12 de juny de 1961. I, posteriorment, com a secretari del Patronat, Torrella envia una carta oficial a Utset, primer signant de la sol·licitud, amb el vistiplau de l'Ajuntament. AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Carta de F. Torrella i Niubó a S. Utset i Payàs, 17 de juny de 1961.
- 12 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 12/05/1961 i del 16/06/1961, p. 85-87.
- 13 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Constitución del Centro de Estudios de la Biblioteca-Museo Municipal Soler y Palet, 20 de juny de 1961.
- 14 "Constitución de un Centro de Estudios". *Tarrasa Información*, 8 de juliol de 1961, p. 1.
- 15 Conversa amb Oriol Badia i Tobella, 7 de novembre de 2014.
- 16 Dels membres fundacionals no hi assistiren Salvador Utset, Joan Duch, Joan Morral i Joaquim Ferrer.
- 17 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Acta de la reunión del día 14/12/1961. L'elecció de la Junta Directiva tingué ressò a la premsa local: "Centro de Estudios de la Biblioteca Municipal Soler y Palet". *Tarrasa Información*, 16 de desembre de 1961, p. 1.
- 18 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 19/01/1962, p. 92-93.

- 19 UTSET I PAYÀS, Salvador. "Centro de Estudios". *Tarrasa Información*, 19 de desembre de 1961, p. 1 i 8. Anys més tard, poc abans de la seva mort, en redactar les seves memòries, Utset continuava pensant en l'objectiu de tornar a crear un ateneu a Terrassa: "*Es uno de los indicados propósitos la fundación de un Ateneo Popular, cultural, benéfico, como lo fue el Ateneo Tarrasense de grata memoria para los octogenarios de hoy, que conocimos dicha sociedad en su mayor edad y época de mejor rendimiento para la ciudad, apoyada y dirigida por los más cultos tarrasenses, los que con su actuación establecieron una verdadera cultura popular, organizando veladas literarias, conciertos musicales, conferencias, funciones teatrales líricas y de verso, enseñanzas literarias y artísticas y cuantos otros actos podían contribuir al fomento de la cultura pública, sin que dejasen de realizarse aquellos actos benéficos que las circunstancias reclamaban*" (p. 170). UTSET I PAYÀS, Salvador. "Mis memorias". Text inèdit mecanografiat i sense datar dipositat a la Biblioteca Central de Terrassa (BCT).
- 20 La Vocalia d'Arts coordinava la secció d'Arts Plàstiques, la de Literatura, i la d'Arts diverses. La Vocalia de Ciències: La secció de Ciències Naturals, i la de Ciències Aplicades. I la Vocalia d'Humanitats: la secció de Geografia i Història, la de Filologia, la de Filosofia i Teologia i la de Ciències Socials.
- 21 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Nota manuscrita "Ordre del dia 11/1/1962".
- 22 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Manifest, gener de 1962. També: "Llamamiento del Centro de Estudios de la Fundación Soler y Palet a los tarrasenses". *Tarrasa Información*, 24 de febrer de 1962, p. 1 i 5.
- 23 Els 24 col·laboradors eren Francesc Simó i Prats, Joan Artigues i Lapeyre, Josep Massagué i Puig, Jaume Borràs i Balaguer, Joan Queralt i Vidal, Ramon Cabeza i Sabater, Magí Cadevall i Soler, Salvador Mas i Estradera, Anna M. Farràs, M. del Carme Pros, Ferran Bach-Esteve i Massaneda, Josep Manuel Salillas, Joan F. Fernández i Rodríguez, Anna Perpinyà i Torregrossa, Marcel·lí Lloberas, Jacint Cuyàs i Tusell, Josep Boix i Gené, Anselm Ramoneda, Ramon Cunillera i Cruset, Jaume Canyameras i Cortázar, Gabriel Querol i Anglada, Josep M. Casanovas i Mas, Jordi Tomàs i Lamolla, i Josep Cardellach i Casanovas.
- 24 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Nota mecanografiada de la reunió del 13/12/1962.
- 25 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 14/12/1962, p. 105.
- 26 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. "Memòria" manuscrita, s/d.
- 27 Conversa amb Oriol Badia i Tobella, 7 de novembre de 2014.
- 28 AOBT. Carpeta Centre d'Estudis. Nota mecanografiada de la reunió del 13/12/1962.
- 29 Conversa amb Oriol Badia i Tobella, 7 de novembre de 2014.
- 30 ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia). Fons personal de Joan Mercader i Riba. Capsa 38. Carta de F. Torrella i Niubó a J. Mercader i Riba, 25/04/1957.
- 31 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 8/06/1962, del 13/07/1962, i del 16/10/1963, p. 98-112.
- 32 ACVOC - AHT. Fons Municipal. Cultura. Biblioteca Soler i Palet. Llibre d'Actes 1946-1969, acta del 16/10/1963 i del 18/12/1963, p. 112-116.